

רחל מצר מראיינת את יעקב בן דוד

תמלול נירה פנסו 2021

22.1.1995 בבית של יעקב בן דוד

נולדתי ב-1934.7.27 בהונגריה, בעיר שקוראים לה דברצן. יש לי שתי אחיות ועוד אח. שתי האחיות שלי חיות בארצות הברית והאח שלי חי בישראל, ברמת גן. אני הכי צעיר במשפחה, הילד הכי צעיר, הילד המפונק שהייתי. את אבא שלי אני לא זוכר בכלל, היות ש... מספרים לי שבשנת 1936-7 הוא כבר נלקח למחנה עבודה בהונגריה באיזשהו מקום ומאז למעשה נעלמו עקבותיו. אני לא יודע עד עצם היום הזה מה עלה בגורלו. אני בכל אופן הייתי ילד ואני לא זכר אותו בכלל. לא בתמונות ולא בשום דבר – לא זוכר אותו. נשארנו בבית האימא ואח ושתי אחיות. אח שלי הוא הגדול והמבוגר, הוא גדול ממני בעשר שנים. היו לנו סבא וסבתא ומשפחה אבל לא היו יחסים כל כך תקינים ביננו לבינם. כל הסיפור שאני מספר הרבה אני לא זוכר. את רוב הדברים אני לא זוכר, אני למעשה מהסיפורים שנודעו לי לפני חמש שנים באחת הנסיעות לארצות הברית. עד אז לא זכרתי גם את הפרטים שאני אומר לכם עכשיו. כשהגרמנים נכנסו להונגריה, בשנת 1944, אני זוכר, נכנסנו לגטו. עוד לפני זה האח שלי, שנה או שנתיים לפני זה, לפי הסיפורים שלו הוא ברח מהונגריה. הוא התגייס לצבא האדום, הוא חזר להונגריה בתור קצין של הצבא הרוסי. אנחנו נשארנו עם אימא ושתי אחיות, נלקחנו לגטו, כפי שאמרתי, מהגטו נשלחנו למחנה עבודה לאוסטריה, לווינה, שמה אני זוכר בתור ילד שעבדנו בחקלאות, משהו. אני זוכר את הגננים, אני זוכר היטב-היטב את האוקראינים, זוכר היטב את ההונגרים, והעמים האלה היו יכולים להיות הרבה יותר גרועים מהגרמנים עצמם. בפרט האוקראינים. משם נשלחנו, אימא שלי ואני, האחיות שלי נשארו באוסטריה, אמי ואני נשלחנו למחנה ברגן-בלזן. היום אני יודע שלמעשה הייתי בין ילדי קסטנר, שהיינו בגבול השווייצרי והעסקה לא יצאה לפועל. אבל את כל זה לא ידעתי עד לפני חמש שנים. היינו במחנה בברגן בלזן, זה אני זוכר היטב, אני לא צריך את הדיבור על מה היה שם. בזמן שהיינו במחנה בא בחור שהוא לפי הסיפורים שלו ולפי הסיפורים של האחיות שלי בארצות הברית ולפי הסיפורים של אחי הוא היה שכן שלנו והוא בגיל של אחי. הוא איכשהו התגלגל לברגן בלזן, אני לא יודע איך, ומשם זה היה הסיפור שלו, של הבחור. שהוא היה יכול להישאר במחנה אך ורק אם הייתה לו משפחה קרובה ביותר, זאת אומרת או אבא או אח או אחות במחנה הזה. הוא הכיר את אימא שלי ואימא הסכימה לקבל אותו רק בתנאי אחד, שאם היא תמות הוא ייקח אותו לארץ ישראל שאני אז לא ידעתי שיש לי פה סבא וסבתא. סבא וסבתא שלי מצד אמי הם ילידי הארץ בכלל, סבא שלי ממשפחת סלנט, ומשפחת שטמפפר, אלה שיצאו מירושלים והקימו את פתח תקוה. אני לא ידעתי מכל זה, הבחור נשבע לאימא שלי, כך הוא מספר לי. עובדה שהוא קיים את זה. הוא נשבע לאימא שלי שאם הוא יחיה ואני אחיה והיא לא תחיה הוא יביא אותי לארץ ישראל וימסור אותי לסבא וסבתא ובזה הוא גמר את התפקיד שלו. אז הבחור נשאר אתנו. אני זוכר את ההפצצות הגדולות על ברגן בלזן מבעלות הברית, עכשיו אני יודע שזה היה האמריקאים או האנגלים אבל אז לא ידעתי כלום, אני הייתי בסך הכול ילד בן 10.

משמה נלקחנו ברכבת, שוב, היום אני יודע בדיוק כל פרט, שהפרטים נודעו לי רק לפני שנתיים ולפני ארבעה חודשים עוד יותר. אבל אז כשנלקחנו לרכבת אני לא זוכר. ברכבות כמו שהגרמנים הסיעו כמובן, ברכבות משא האלו, זה ידוע לכולם. על יד כפר אחד שקראו לו הילסלם, זה אני זוכר, את השם, הרכבת נעצרה ושמה הגיעו האמריקאים. אני רק יודע דבר אחד, אני זוכר ששם אימא שלי נפטרה. איך? מה? אני לא יודע כלום. לא זוכר כלום. אני גם לא ידעתי איפה הכפר הזה מונח, זה היה כפר של כמה בתים, אני כבר לא זוכר. אבל מה היה אתי, אומרים שאני הייתי מאוד חולה בטיפוס, אני כבר לא זוכר, כמובן. בכל אופן הבחור הזה אחרי שאימא שלי נפטרה לקח אותי ונדדנו בתוך גרמניה המשוחררת. אני לא יודע אם

כולה הייתה משוחררת. לבחור הזה היה אח במחנה בוכנוולד. אז הלכנו ונסענו וברגל וברכב עד שהגענו למחנה בוכנוולד, המחנה הזה היה משוחרר, לא יודע כמה זמן לפני זה. הוא מצא את האח שלו, הוא גוס. אני זוכר שהוא הציל אותנו, הקים אותנו על הרגליים, והבחור הזה צלע, אני לא יודע למה. בכל אופן משמה אני לא זוכר בדיוק, אומרים שדרך הג'וינט התגלגלנו לצרפת ומצרפת בשנת 1945 אני למעשה הגעתי לארץ. אני לא חזרתי להונגריה ולא לשום מקום. הבחור הביא אותי לארץ, אני זוכר שהיינו במחנה עתלית. אני מבין שהוא חיפש את הסבא שלי, מצא אותו והסבא שלי בא לקחת אותי מעתלית.

הגעתי לארץ בגיל עשר וחצי אחת-עשרה. עכשיו אני יודע דברים שכמובן לא ידעתי אותם אז. לא ידעתי אותם למעשה עד לנסיעה הראשונה שלי לארצות הברית לבקר את האחיות שלי. לא הראשונה, השלישית. כשהגעתי לארצות הברית בפעם השנייה ונפגשתי עם האחיות שלי שאלתי אותן על הבחור הזה, קוראים לו ישעיהו פפר, זה השם שידעתי. את הסיפור שלי סיפרתי לכולם ויותר מזה אני לא יודע. ביקשתי מהאחיות שלי אם הן יכולות לאתר לי בארצות הברית הענקית הזאת את ישעיהו פפר. אז הן אמרו לי שהן שמעו, לא יודעות בדיוק, יש יהודי כזה בניו יורק. אבל אין בעיה בארצות הברית, שם ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות, הרימו טלפון פה ושם, דואר, קיבלו את המספר של ישעיהו פפר הזה. ישעיהו פפר, אמרתי לו מי אני, הצגתי את עצמי, והוא אמר שהוא זוכר אותי, הוא היה מבוגר ממני בעשר שנים, היה בגיל של אחי בדיוק. גם היה לו בחו"ל, שכחתי לספר, כשנשאר בברגן בלזן, קיבל את התעודות ואת השם של אחי ואת השם שלו. אחרת הוא לא יכול היה להישאר בחיים. הוא הביא אותי לארץ בתור האח שלו. אבל אני ידעתי שקראו לו ישעיהו פפר, זה ידעתי. כשהגענו לארץ הוא אמר לי, לסבא שלי קוראים ישעיהו פפר. הוא נעלם בארץ, יותר מזה לא ראיתי אותו. בכל אופן כשאמרתי לו בטלפון שאני רוצה להיפגש אתו הוא שאל איפה אתה נמצא, אמרתי אצל האחיות שלי. האחיות שלי הן מאוד דתיות, ככה זה התגלגל, הוא אמר לי אני זוכר את האחיות שלך, הן היו הבנות הכי יפות בעיר. אני לא יודע למה הוא אמר את זה אבל זה נכון כי יש להן בנות מאוד יפות. אנחנו ניפגש. קבענו שעה, הוא יבוא אל אחת האחיות שלי שגרות אחת ליד השנייה. כשהוא דפק בדלת ונכנס אני למעשה... לא יכולנו לדבר אף מילה. הוא אמר אני ישעיהו פפר, הוא בכה, אני בכיתי, אמרתי לאחיות שלי אני לא יכול לדבר אתו, גם הוא לא יכל לדבר אתי. בזאת נגמרה הפגישה. שוש הייתה אתי בארצות הברית. היא צעקה עלי אבל לא עזר, אני לא יכולתי לדבר אתו וגם הוא לא יכל לדבר אתי. הייתה התרגשות יותר מידי גדולה, זה היה אחרי 40 שנה למעשה, לא יכולנו לדבר. בפעם השלישית שהייתי בארצות הברית, בשביל לשכנע את אסף לחזור לארץ, הבטחתי לשוב שאני אנסה להיפגש עוד פעם עם הבחור הזה והפעם לא נעשה שטויות. התבררנו עם השנים, היה לי הטלפון שלו, הוא אמר לי שהוא לא יכול להזמין אותי אליו הביתה, יש לו עסק גדול, ויש לו אחים ויש לו ילדים וכולם מסודרים ובדיוק היום יום הנישואים של הבן הקטן שלו אבל ביום אחר אנחנו ניפגש. קבענו פגישה, הוא אמר שלא יכול לקחת אותי הביתה אליו, אנחנו ניסע למרכז העיר. בא לקחת אותנו, נסענו למנהטן, למרכז העיר, נכנסנו למסעדה מפוארת. הוא הזמין אוכל, על שלוש מנות הוא שילם 160 דולר, אבל אף אחד לא נגע באוכל. 160 דולר בארצות הברית זה הרבה כסף בשביל אוכל. שוש לקחה את המושכות בידיים והתחילה לחקור אותו. אני רוב הזמן שתקתי ובכיתי. הוא אמר אני הפעם מוכן לספר כל מה שאני יודע. למעשה שוש יודעת יותר ממני היום היות ואני לא כל כך הקשבתי לכול. בכל אופן אז נודע לי שאני כפי שאמרתי ילד מילדי קסטנר. סיפר לשוב את כל הסיפורים איפה היינו, מה עשינו, איך חיינו, איך נשארנו בחיים. איך אימא שלי מתה, שזה קבר אחים אחד גדול, לא יודע של כמה אלפים, כמה מאות, יודע שזה היה בהילסלם, יודע שאז היה במזרח גרמניה, הוא התעניין, הוא יודע בדיוק. הייתה פגישה של קרוב לחמש שעות, הוא כל הזמן דיבר ושוש חקרה כמו פרה חולבת. אני לא אמרתי מילה, כאב לי הראש, לקחתי כדורים, זה היה משהו מחריד. חזרתי לאחותי, לא יכולתי, כל הלילה זה היה. בזה נפרדנו. למעשה מאז לא הייתי בארצות הברית אבל אם אחזור לשם מה שלא בטוח אולי ארים אליו טלפון. הוא לא ביחסים

עם האחיות שלי היות והוא לא יהודי דתי, אבל הוא הולך עם כיפה, כך הוא אומר. שומר מסורת כמו אמריקאי. נוסע לבית הכנסת, כמו שאומרים.

הסיפור הנוסף, אחותי המבוגרת יותר יש לה מצפון מאוד לא נקי שהיא לא הוציאה אותי מסבא שלי ולקחה אותי לאמריקה לחנך אותי. זה אני מוכן לספר ברצון רב. סבא שלי היה יהודי דתי, לא חרדי, רחוק מחרדי אבל ציוני בדם ובנפש. הבן אדם הזה הכריח אותי למעשה, אני ניתקתי קשר עם האחיות שלי למשך 27 שנים. הוא אמר והאמין שיהודי שלא חי בארץ ישראל – אין לו מקום במשפחה.

בכל התקופה פעם אחת אחות שלי באה לארץ, אני פגשתי אותה אבל הוא לא בא לפגוש אותה. סבתא שלי מאוד בכתה, היא מאוד רצתה, היות והיא ילידת הונגריה הייתה. אבל סבא שלי שלט שליטה מוחלטת, הבנים שלי עוד זוכרים אותו, יהודי ציוני נפטר בגיל 92, סבתא שלי בגיל 94. הבנים שלי, גם אסף גם מיכה זוכרים אותם היטב, זה אנשים שחיו מעבודת כפיים. סבא שלי לא הסכים שאפגוש את האחיות שלי, לכן המצפון של אחותי הגדולה מאוד העיק לה שאני הילד הקטן המפונק נשארתי לבד והיא לא טיפלה בי. היא מבוגרת ממני בשמונה שנים. ואז היא החליטה שהיא מוכרחה למצוא, בתור אמריקאית היא תוכל, איפה נמצא ההלסלם הזה, איפה נמצא הקבר של אימא שלי, היא מוכרחה לדעת הכול. כפי שידוע לכם בארצות הברית יש בחירות אישיות לסנאט ולבית הנבחרים. אחת מהבנות שלה לקחה יוזמה וכתבה מכתב לסנטור של מדינת ניו יורק. סיפרה לו את הסיפור. הסנטור אמר לה – אני אטפל בזה. אתם צריכים להבין שברוקלין איפה שהאחיות שלי גרות זה מקום חרדי שלכל אחד יש שם 10-12 ילדים. לכל משפחה יש שם עשרה קולות, ואצלם הכול עובד על פריימריז, לא כמו אצלנו, והם בשביל זה מוכנים לעשות הרבה למען האזרח. אז הסנטור הוא אמר אני אטפל ואברר איפה זה הילסלם, מה קרה שם, עיר, כפר, מה זה.

ובאמת אחרי חודשיים, לא יאומן, הזמין אותה הסנטור את אחותי לניו יורק, למרד שלו ואמר תראי, יש כפר שקוראים לו הילסלם, יש ליד זה מרכז שאני כרגע לא זכר את השם, עיר יותר גדולה, אני התעניינתי, הרוסים עדיין שולטים במקום הזה, ראש הכפר יהיה מוכן לקבל אתכם והוא ייקח אתכם לכפר שנמצא בערך שמונה קילומטרים מהעיר הזאת ויראה לכם מה שהוא יודע. תקבעו אתו זמן ותאריך שאתם תגיעו והכול. היא לקחה את הבת שלה ובעלה, נסעו לברלין, מברלין לקחו מונית, נסעו לאותו הכפר, האיש באמת חיכה להם. הייתה להם שם הפתעה, קודם כל הרוסים לא היה להם רישום מדויק על כל האנשים שנהרגו ברכבת הזאת, איפה שאני הייתי. הם נתנו לאחותי רשימה של מאה ושמונים אנשים ובתוך הרשימה היה בדיוק השם של אימא שלי, מתי היא נולדה, בתוך הרשימה לאו דווקא יהודים, יש שם פולנים, הולנדים, אוקראינים, וגם היא הייתה בתוך הרשימה הזאת. הוא הראה להם מגרש כדורגל ואמר להם – מגרש הכדורגל הזה זה המקום שתחתיו קבר האחים. פה יש שני בניינים גדולים, הרוסים לא נותנים להיכנס לשם, הרוסים עוד יושבים שם. הם בשנת 1991 צריכים לפנות את זה ואז המגרש חוזר אלינו. אתם יכולים לצלם מרחוק. פה יש בית עזוב שזה הבית חולים, שכל מי שהיה מסוגל הכניסו אותו לבית הזה לטפל בו. וזהו, זה למעשה כל העניין. ופה פסי הרכבת והקרן והקטר עוד נמצא, זה שהוביל את הרכבת שהייתה אז בפעולה. אנחנו בנינו את מסילת הרכבת במקביל ואת זה השארנו. אחותי חזרה, סיפרה לי הכול, לקחתי את הכול אלי וזהו, בזה נגמר הסיפור.

אחי, בנובמבר שנה שעברה, החליט שהוא נוסע לראות מה קורה שם. גם לו זה היה מאוד קשה להחליט למרות שהוא לא היה שם אבל היו לו התלבטויות קשות מאוד. אני למעשה בכל התקופה מאז שאחותי הייתה אני כל הזמן אומר לשוב אני רוצה לנסוע אבל אין לי הכוחות הנפשיים לנסוע. אחי נסע לשם, שוב, הוא טלפן קודם לראש העיר, הכול היה מתואם בלי שום בעיות. התקרבו, ראו את המגרש כדורגל. שם חיכתה להם הפתעה לא נעימה, ראש העיר הודיע להם שבמרץ בתכנית מתאר העיר הם הכול הורסים ושם קם מרכז מסחרי ענק,

כולל המגרש כדורגל. הם לא יכולים להשאיר את זה כפינה נידחת, זה מפריע להם. אז אחי ניסה לדבר אתו, להסביר לו, אין מה לעשות. זה המצב. טוב אחי חזר לארץ, סיפר את זה לאחיות שלי, סיפר את זה לטומי לפיד שהוא הונגרי, ואחי אמר לי תראה יש בעולם חברה קדישא ויש חברה שאני לא זוכר את שמה, שהם מתעסקים עם קברים בחו"ל. הוא סיפר את זה להם והם אמרו – אנחנו מוכנים להיכנס לעובי הקורה. שלפחות המגרש הזה יישאר, שיעקפו את המגרש. אני גם כתבתי מכתב, וירה כתבה בשבילי מכתב לגרמניה. אני עד היום לא קיבלתי תשובה. אני מקווה שאקבל, היות ובינתיים נודע לי, שוב בארצות הברית העסק פועל הרבה יותר מהר מאשר בישראל, שוב אחותי פנתה לסנטור, שוב יש סנטור חדש בבית הנבחרים, סיפרה לו את הסיפור, אמר – אני אכנס לעובי הקורה. כעבור חודש היא אמרה שהגרמנים הבטיחו לגדר את מגרש הכדורגל, המגרש יישאר מחוץ לתחום, מי שרוצה שישים שם אנדרטה, מי שיש לו כסף. הם לא יעשו את זה. ככה זה כרגע עומד. אז אחותי אני מתאר לי ואחי הם מטפלים בזה הלאה. בינתיים נודע לי שיש פה עוד שני יהודים מישראל שהיו שם. אני באופן אישי לא מעוניין להיפגש עם אף אחד, שאני יודע את כל הסיפורים ואני לא מעוניין לדעת יותר. אני רק יודע דבר אחד שאני מאוד-מאוד מתלבט איך לנסוע לשם. ואני מוכרח להגיע לשם לפחות פעם אחת. איך? אינני יודע. זה מה שידוע כרגע.

טוב, אחרי הסיפור של השואה אני אחזור לסיפור של הסבא שלי שחי בארץ. כפי שאמרתי לכם הסבא שלי הוא משפחת סלנט, ממקימי פתח תקווה, החברים הטובים של יואל משה סלומון. ושטמפפר. היו 12 משפחות שיצאו מהעיר העתיקה בירושלים, משפחות דתיות, פעם ראשונה בהיסטוריה שמשפחות דתיות לא חיות בתוך החומה בירושלים, ויצאו לפתח תקווה להקים את העיר. כמובן זה היו ההורים של הסבא שלי. הסבא היה הוא, שתי אחיות ועוד אח. הוא סיפר לי ואני אספר לכם מה שהוא סיפר לי. הוא סיפר לי שבאותה תקופה בארץ הייתה מלריה חזקה מאוד. קדחת. ההורים שלו פחדו שהילדים פשוט ימותו. אבא אמר להם תראו ילדים תלכו בארץ לאן שתחליטו וכשפה יהיה יותר טוב תחזרו. אחות שלו ואח שלו נסעו לארצות הברית. הוא נסע לתורכיה. אז בארץ היו תורכים, הוא נסע לתורכיה. חי בתורכיה כמה שנים, מתורכיה התגלגל לספרד, מספרד התגלגל להונגריה. בהונגריה למד באיזה ישיבה או בית ספר ושמה התחתן עם הסבתא שלי. נולדו להם שמונה ילדים כולל אימא שלי, המשפחות כבר כולם היו נשואים עם משפחות וילדים בשנת 1933 כשהיטלר עלה לשלטון. סבא שלי ראה את הנולד מה שהולך לקרות ובכל מקרה אמר – פה לא יהיה טוב, והתחנן לילדים שלו, בואו אתי לארץ ישראל בחזרה. אף אחד מהילדים שלו כולל האימא שלי ובעלה לא היו מוכנים לשמוע ולעלות לארץ. הוא ואשתו חזרו לארץ, כל הדודות והדודים שלי, מכל השמונה נשאר בחיים שניים, שהיום בארץ. כולם נספו בשואה למעשה. היו שניים שהם היום בארץ. האחים של אימא שלי. האחות של סבא שלי בארצות הברית חזרה לארץ. יש לה פה משפחה מאוד-מאוד ענפה. אח של סבא שלי נשאר בארצות הברית. אני לא מכיר אותו, לא היה לי שום קשר אתם, לאחי היה פעם קשר עם הילדים שלו. לאחיות שלי גם אין קשר אתם, בכל אופן הם נשארו כולם בארצות הברית. זאת אומרת סבא שלי ואחות שלו – אנחנו פה. והוא חי פה ובכה, וחיכה מי אחרי השואה יחזור. מי יינצל. והם למעשה נפטרו בשיבה מאוד טובה. גם אסף וגם מיכה זוכרים אותם, סבא שלי נפטר בגיל 92, סבתא שלי בגיל 94.

מעטלית סבא שלי לקח אותי אליו הביתה, שם הכרתי את סבתא שלי. הם גרו אז ברמת גן מול בני ברק. היה להם בית עם חדר קטנטן ומטבחון, סבא שלי עבד קשה. אני למעשה לא יכולתי להיות אצלם הרבה זמן ואני לא זוכר בוודאות איך התגלגלתי לבן-שמן. שם למדתי בבית ספר מכיתה א', בגיל 11 התחלנו. שם היו עוד ילדים. כשיותר התבגרתי רציתי ללכת לקיבוץ. אז עוד היה חבר הקבוצות, הם באו אלינו ונרשמנו. והייתה חברת נוער בקיבוץ חוליות, של צ'כים והונגרים. בחברת הנוער היה רפי וינמן, אליהו טאוס, דני הורנסקי אליאש שהוא הונגרי, טאוס הונגרי, דליה, נורית. הם פה בקיבוץ עכשיו. היו עוד אבל הם לא נשארו

בקיבוץ. היות ואני הייתי הונגרי ורציתי לקיבוץ, ופה הייתה חברת נוער פשוט צרפו אותי לחוליות. כך אני בשנת 1950 התגלגלתי לקיבוץ חוליות, לחברת הנוער שהייתה פה בקיבוץ. אני עוד זוכר, גרנו בצריפון על יד מגדל המים. צריפון קטן, אני גרתי עם דני הורנסקי ושמואל רביצ'ק, הוא היום אלוף משנה. שלושתנו יחד בצריפון אחד. ככה אני התגלגלתי לחוליות.

כמו שאמרתי הגעתי לקיבוץ חוליות. המדריך והמורה של חברת הנוער היה ירי סביר ז"ל, ורותקו, ואליהו עמידור גם לימד אותנו קצת. ורות ארד, אם אני לא טועה הייתה המחסנאית, המטפלת, משהו כזה. אני זוכר את החדר אוכל הישן הישן, עוד לפני הצריף היה חדר אוכל ישן. שמה כמובן היו שלוש ארוחות. אני זוכר שהתחילו לבנות את שיכון א' (אולי שיכון ב', שיכון א' נבנה ב-1946-נ.פ.). אני זוכר היטב את שלמה קוגל, הוא היה הבעל של רותקו והוא היה מרכז הבניין. אני זוכר היטב את היציקות שהוא יצק ואת מגדל המים, את המקלטים הראשונים. ואיך כל פעם היינו בענייני סחיבות מהמטבח. בפרט דני הורנסקי ושמואל מהצריף שלי, היו מאוד פעילים. היה הצריף השחור מה שנקרא בזמנו, איפה שהסנדלרייה היום. וסוסים, עבדנו עם מגובים, עם סוסים, חרשנו עם סוסים, זה היה בשנות החמישים. בני המשק כמובן היו בשבילי כמו אלילים בימים הראשונים של הקיבוץ. היום בדיעבד אני חושב שזו הייתה שגיאה מאוד גדולה של המדריכים שלנו, אולי זה לא יפה להגיד את זה אבל זאת הייתה שגיאה מאוד גדולה, שלא חזרו עליה עם הגורים. – שלא צירפו אותנו למעשה לחברת הילדים שלמעשה בינם יש הבדל בין ארבע לשש שנים, לא יותר מזה. חלק מאתנו היה יותר מבוגר אבל היות וכולנו באנו מחו"ל, חלק שואה, חלק פחות, יכולנו להשתלב אתם והייתה לנו הרגשה יותר טובה. אני הייתי מרגיש יותר טוב לו היו מצרפים אותנו לחברת הילדים ולא היינו לבד ביננו לבין עצמנו. מה שעשו אחר כך עם הגורים. לנו הייתה הקליטה בארץ הרבה יותר מוצלחת והרבה יותר טובה, חוץ מזה שאנחנו נשארנו בקיבוץ הרבה יותר מהם. אבל מבחינה אנושית אני חושב שלהם היה הרבה יותר טוב בקיבוץ מאשר לנו. תמיד הסתכלנו על בני הקיבוץ והם עלינו כאחרים. זאת הייתה הרגשתי וזאת הרגשתי גם היום אחרי חמישים וכמה שנים או ארבעים וכמה שנים אבל ככה זה היה. אנחנו עבדנו בנפרד, למדנו בנפרד, קשה להגיד שלמדנו הרבה, כי אם היה צריך לעבוד עבדנו יותר. ככה זה היה באותן תקופות עליית הנוער. בערב מה היינו עושים? היו לנו פעילויות, אני כבר לא זוכר במדויק, אבל אני זוכר דבר אחד: הרבה לאכול לא היה, אנחנו היינו מאוד פעילים בעניין ה"סחיבות", פשוט לא היה מה לאכול. לי באופן אישי היה מזל. אותי אימץ דוד זוננפלד. פשוט אימץ אותי. אני עבדתי אתו ברפת. הייתי כמו הבן שלו ואני רק יכול להודות לו על זה עד היום. הוא הוסיף לי הרבה מאוד מבחינת ידע, מבחינת התנהגות אנושית. הוא היה אז רווק, דוד, והוא גר בבית שכבר לא קיים פה וכמעט כל יום הייתי אצלו אחר הצהריים. אני זוכר היה המנות שמנת האלה, הרבע-מנה, הוא עבד ברפת אז תמיד היה לו קצת יותר. אני לא אשכח לו את זה, גם רבקה יודעת את זה. הרבה שנים אחרי שדוד נפטר הייתי הולך כל פעם לרבקה, כל חג להגיד לה שנה טובה, וחג שמח, בשנים האחרונות זה קצת ירד. אבל כולם היו מאומצים אצל זה או אחר אבל אצלי היה מזל ואני לא יכול לשכוח את זה לדוביד. זה היה בשלב הראשון שהגענו לעליית הנוער. כך זה היה עד 1951-2 כשהתחילו הדיבורים על להתחבר עם חברת הנוער מכנרת.

זה כבר סיפור בפני עצמו.